

ՕՐԵՆՔԻ ԱՌՋԵՎ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՀՄԱՆԱՓԱԿՄԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ

ԳԵՎՈՐԳ ՎԻՐԱԲՅԱՆ՝

Երևանի պետական համալսարան

Սույն հետազոտության նպատակը ժամանակակից տեսական նյութի ուսումնասիրության հիման վրա օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակման համընդհանուր մեթոդաբանական չափանիշների դիտարկումն է իրավաբանական դոկտրինում մշակված ձևական հավասարության արդի գաղափարի և դրան բնորոշ գծերի տեսանկյունից: Նշվածով պայմանավորված՝ հետազոտության օբյեկտ է ընտրվել բոլորի ընդհանուր հավասարությունը, իսկ առարկան՝ դրա սահմանափակման իրավաբանական կառույցի վերհանումը տեսագործական արժեք ունեցող հետևյալ խնդիրների համատեքստում. ի՞նչ ենք հասկանում ընդհանուր հավասարությունն ասելով, ի՞նչ ենք հասկանում «օրենք» ասելով ընդհանուր հավասարության համատեքստում, ո՞ր դեպքում օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակումը կարող է միտված լինել ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելուն: Առաջադրված խնդիրների և դրանց լուծումների համընդհանրացման միջոցով որպես վերջնարդյունք ներկայացվել են օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակման մեթոդաբանական չափանիշները, որոնցից դուրս օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակումը չի կարող որակվել համաչափ:

Բանալի բառեր – ձևական հավասարություն, համաչափություն, լեգիտիմ նպատակ, ընդհանուր հավասարություն, գործիքակազմային տեսություն, դատական պաշտպանության իրավունք, հիմնական իրավունքի սահմանափակում, օրենք, օբյեկտիվ իրավունք, իրավական պետություն

* **Գևորգ Վիրաբյան** – իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության ամբիոնի ասիստենտ

Геворг Вирабян – кандидат юридических наук, ассистент кафедры теории и истории государства и права ЕГУ

Gevorg Virabyan – Candidate of Law, Assistant at YSU Chair of Theory and History of State and Law
Էլ. փոստ՝ gevorgvirabyan@ysu.am <https://orcid.org/0000-0002-1509-1940>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 09.06.2025

Գրախոսվել է՝ 09.06.2025

Հաստատվել է՝ 25.06.2025

© The Author(s) 2025

Ներածություն

Օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակման չափանիշների հարցը ժամանակակից ազգային իրավական համակարգերից յուրաքանչյուրի, այդ թվում՝ հայրենականի համար մեթոդաբանական տեսանկյունից առանցքային է այն առումով, թե ինչպիսին պետք է լինի մի կողմից՝ ընդհանուր հավասարության ու դրա սահմանափակման, մյուս կողմից՝ դրանց և իրավունքի գերակայության միջև օրգանական կապը: Ասվածն ունի նորմատիվային բովանդակություն: Խոսքը ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածով նախատեսված՝ օրենքի առջև բոլորի հավասարության հիմնական իրավունքի և 80-րդ հոդվածով ամրագրված՝ դրա անխախտելիության պահանջի մասին է:

Նախ, եթե ասվածը դիտարկենք տեսական հարթության վրա, ապա կարող ենք արձանագրել, որ իրավաբանական դոկտրինում հիշյալ հարցի առնչությամբ զգալի թվով հետազոտություններ են իրականացվել: Այնուամենայնիվ, հայրենական իրավական համակարգում օրինաստեղծ և իրավակիրառ գործունեության ընթացքում այդ հարցին բախվելիս այդպիսի գործընթացները երբեմն իրականացվում են առանց սահմանափակման չափանիշները քննարկման առարկա դարձնելու՝ դրանից բխող հետևանքներով հանդերձ: Մինչդեռ նշյալ գործընթացները պահանջում են համընդհանուր մեթոդաբանություն, ինչը պայմանավորված է հենց դրա գիտագործնական առանձնահատուկ դերով:

Հետևաբար, տեսագործնական առումով միանշանակ ընդգծվում են օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակման մեթոդաբանական չափանիշներին առնչվող հարցադրումների կարևորությունը, դրանց միջոցով այլ հարցերի պատասխաններ ձևավորելու անհրաժեշտությունը:

Նշված կտրվածքով նյութը կառուցված է հետևյալ հարցադրումների շուրջ. ի՞նչ ենք հասկանում ընդհանուր հավասարություն ասելով, ի՞նչ ենք հասկանում «օրենք» ասելով ընդհանուր հավասարության համատեքստում, ո՞ր դեպքում օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակումը կարող է ուղղված լինել ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելուն:

Մույն հետազոտության մեթոդաբանական հիմքն իրավունքի գործիքակազմային տեսությունն է¹:

¹ Ст'ю Филиппова С.Ю. Инструментальный подход в науке частного права. М.: Изд. Статут, 2013, էջ 24-36, Сапун В.А., Шундигов К.В. Инструментальная теория права и человеческая деятельность // Правоведение, 2013, № 1 (306), էջ 14-32, Пугинский Б.И. Инструментальная теория правового регулирования // Вестник Московского университета: Серия 11: Право. 2011, № 3, էջ 22-31, Файзрахманов К.Р. Инструментальная теория права как методологическая основа исследования системы защиты субъективных гражданских прав // Вестник Саратовской государственной юридической академии, № 2 (103), 2015, էջ 105-109, Шундигов К.В. Инструментальная теория права - перспективное направление научного исследования // Правоведение. 2002, № 2 (241), էջ 16-23, Сапун В.А. Теория правовых средств и механизм реализации права: дисс. ... докт. юрид. наук. Н. Новгород, 2002, 234 էջ:

Ի՞նչ ենք հասկանում ընդհանուր հավասարություն ասելով

ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի համաձայն՝ բոլորը հավասար են օրենքի առջև, կամ որ նույնն է՝ սահմանադիր իրավական պետության՝ որպես սահմանադրական կարգի հիմունքի կենսագործման իրավական միջոց, ի թիվս այլնի, դիտարկել է նաև ընդհանուր հավասարությունը՝ որպես ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ գլխում ամրագրված մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունք:

Ընդհանուր հավասարության սահմանադրական դրույթը նաև իրավական պետության առանցքային սկզբունքներից է: Ամրագրված լինելով ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ գլխում՝ այն ձեռք է բերում նաև մարդու և քաղաքացու հետ պետության փոխհարաբերության, իրավական կարգավորման, անհատի սահմանադրական կարգավիճակի հիմնարար սկզբունքի իրավաբանական որակներ: Նրա կիրառման ոլորտը ողջ իրավական համակարգն է, ինչը ենթադրում է ընդհանուր հավասարության օրենսդրական կոնկրետացման անհրաժեշտություն բոլոր այն դեպքերում, երբ իրավական կարգավորման ոլորտի առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ դիտարկվող սահմանադրական պահանջի կենսագործման համար անհրաժեշտ են իրավական կառուցակարգեր:

Իրավական պետության հայեցակարգի համատեքստում ընդհանուր հավասարության իրավական մաքսիմը յուրաքանչյուրի իրավունքների ու ազատությունների օրենսդրական կարգավորման, տարատեսակ հասարակական հարաբերություններ կանոնակարգող նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրականության գնահատման չափանիշ է²:

ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածն արտացոլում է ընդհանուր հավասարությունն օրենքի առջև և ընդհանուր հավասարությունն իրավունքներն ու

² Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ / ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի. Եր.: «Իրավունք» հրատ., 2010, էջ 170-173, **Магомедова П.Р.** Конституционный принцип равенства перед законом и судом в Российской Федерации: дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2015, էջ 15-31, **Райлян П.** Конституционный принцип равенства в законодательстве Республики Молдова и в практике конституционного суда Республики Молдова // Закон и Жизнь, 2012, էջ 22-28, **Васильев А.А.** Конституционный принцип равенства перед судом: материальный и процессуальный аспекты // Известия Саратовского университета. 2011. Т. 11. Сер. Экономика. Управление. Право, вып. 2. 2011, էջ 85-88, Научно-практический комментарий к Конституции Российской Федерации / Под ред. В.В. Лазарева. М.: Изд. Спарк, 1997, էջ 99-103, **Романенко Н.В.** О равенстве перед законом и судом как конституционном принципе правосудия // Общество и Право. 2014, № 2 (48), էջ 215-219, **Асатиани Д.В.** О содержании принципа равенства в юридической процедуре // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 5, Юриспруд. 2011, № 2 (15), էջ 175-179, **Крылова Н.С.** Общепризнанный принцип равенства и конституционные гарантии защиты прав гражданина в сфере налогообложения // Ежеквартальный научно-аналитический журнал. Право 2/2010, էջ 17-19, **Стоилов Я.** Принципы права: понятие и применение: монография / вступ. ст., науч. ред. пер. Е.А. Фроловой. М.: Изд. Проспект, 2023, էջ 244-249:

օրինական շահերը պաշտպանելիս, կամ որ նույնն է՝ ընդհանուր հավասարությունը դատարանի առջև, որը, որպես մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունք, դատական պաշտպանության իրավունքի տեսքով իր առանձին դրսևորումն է գտել նաև ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածում:

Ընդհանուր հավասարության սահմանադրաիրավական բովանդակությունը ներառում է իրավական կարգավորման պոզիտիվ մակարդակը: Այն պետք է ընկալել որպես օրենսդրության համակարգի պոզիտիվ գործողության շրջանակներում համամասնորեն (համաչափ = համարժեք) միմյանց փոխլրացնող իրավունքների և պարտականությունների նախատեսում, իրավաբանական հետևանքների առաջացում կամ համաչափ հավասարություն ձևական առումով հավասար միևնույն կատեգորիայի կամ հակադիր շահերով օժտված սուբյեկտների նկատմամբ: Վերջինս ենթադրում է՝ 1) համարժեք չափով իրավունքների հավասար ծավալի նախատեսում, 2) իրավունքների իրականացման համար համարժեք չափով հավասար իրավական հնարավորությունների նախատեսում, 3) իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար համարժեք չափով հավասար պաշտպանության միջոցների նախատեսում, 4) համարժեք չափով հավասար պարտականությունների նախատեսում³: Օրենքի առջև բոլորի ընդհանուր հավասարության նորմատիվ առումով համալիր բովանդակությունը նյութաիրավական և ընթացակարգային իրավանորմերի առկայությունն է ճյուղային օրենսդրության շրջանակներում:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերոգրյալը՝ կարող ենք արձանագրել, որ ընդհանուր հավասարությունը՝ որպես իրավական կարգավորման համակարգի տարր, կոնկրետ իրավիճակում թույլտվությունների և արգելքների տեսքով իրավական հնարավորությունները կանոնակարգելու գործիք է: Այն որոշակի ձևի միջոցով ապահովում է համեմատելի իրավիճակում գտնվող միևնույն կատեգորիայի կամ հակադիր շահերով օժտված անձանց կողմից իրավական հնարավորություններից համարժեք օգտվելու կամ չօգտվելու հնարավորությունը: Այս համատեքստում է ընդհանուր հավասարության մասին սահմանադրական դրույթը՝ որպես իրավական պետության հիմնարար սկզբունք, որը համակարգային կապ է ստեղծում նրա նորմատիվային բովանդակության և ՀՀ Սահմանադրության 80-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հիմնական իրավունքի վերաբերյալ դրույթի էության անխախտելիության պահանջի միջև այն առումով, որ սույն հոդվածի իմաստով օրենքը՝ որպես քննարկվող սկզբունքի նորմատիվային բովանդակությունն առարկայացնող կատեգորիա, ստորադասվում է ընդհանուր հավասարությանը՝ դրա էության խախտելիություն թույլ չտալու նպատակով:

³ Sté u **Пляхимович И.И.** Комментарий к Конституции Республики Беларусь. В 2 т. Т 1. Минск: Изд. Амалфея, 2015, էջ 421:

Ի՞նչ ենք հասկանում «օրենք» ասելով ընդհանուր հավասարության համատեքստում

Երբ խոսում ենք օրենքի առջև բոլորի հավասարության մասին կամ փորձում ենք պատասխանել, թե ինչ ենք հասկանում «օրենք» ասելով ընդհանուր հավասարության իմաստով, ապա վերագրյալի համատեքստում օրենքն ընկալվում է որպես միևնույն կատեգորիայի կամ հակադիր շահերով օժտված անձանց կողմից իրավական համակարգում գոյություն ունեցող իրավական հնարավորություններից օգտվելու կամ դրանց հասանելիության հնարավորության կամ դրանց հասանելիության սահմանափակման ձև, սահմանաչափ և միջոց: Այսինքն՝ մի կողմից՝ օրենքն այն ձևն է, որով առարկայացվում է բոլորի հավասարությունը՝ ընդհանուր հավասարության իմաստով օգտվելու իրավական համակարգում առկա իրավական հնարավորություններից, այն սահմանաչափը, որով, հանուն ընդհանուր հավասարության, սահմանափակվում է իրավական հնարավորությունից օգտվելը, իսկ մյուս կողմից՝ այն միջոցը, որով առարկայացված ընդհանուր հավասարությամբ ապահովվում է իրավական պետության՝ որպես սահմանադրական կարգի հիմունքի կենսագործումը: Այս առումով ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածում ամրագրված «օրենք», «ընդհանուր» և «հավասարություն» կատեգորիաներն օրգանական կապի մեջ են գտնվում ՀՀ Սահմանադրության 39-րդ հոդվածով ամրագրված մարդու ազատ գործելու իրավունքի հետ այն առումով, որ իրավական համակարգում գործում է գոյություն ունեցող իրավական հնարավորությունից օգտվելու ազատության հավասարությունը, որը [հնարավորությունը] ընդհանուր հավասարության համատեքստում ընկալված օրենքի իմաստով կարող է սահմանափակվել միայն այն դեպքում, երբ դա անհրաժեշտ է իրավական պետության կենսագործումը, կամ որ նույնն է՝ բոլորի ընդհանուր հավասարությունն այդ ձևով ապահովելու համար:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերագրյալը՝ կարող ենք արձանագրել, որ օրենքի առջև ընդհանուր հավասարությունը՝ որպես սկզբունք և հիմնական իրավունք, մի կողմից համարժեք չափով իր դրսևորումը գտնելով օբյեկտիվ իրավունքում և մյուս կողմից՝ իրացվելով օբյեկտիվ իրավունքով նախատեսված սուբյեկտիվ իրավունքների և պարտականությունների համատեքստում, իրավունքի նեղ առումով ձեռք է բերում ինքնահարստացման հնարավորություն, իսկ օբյեկտիվ իրավունքի առումով հանդես է գալիս օրենքի ձևական-իրավաբանական ֆուրմուլայի սահմանափակվածությունը հաղթահարող միջոց:

Ո՞ր դեպքում օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակումը կարող է միտված լինել ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելուն

Մարդու իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ ժամանակակից սահմանադրաիրավական հայեցակարգերը հիմնված են այն գաղափարի

վրա, որ այդ իրավունքներն ու ազատությունները հավասարապես պատկանում են հասարակության բոլոր անդամներին, որոնք իրականացվում են նրանց կողմից: Միննույն ժամանակ, իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումը դրանց իրականացման նախապայմանն է այն առումով, որ միայն իրավունքների փոխադարձ սահմանափակումն է իրավահարաբերության մասնակիցներին թույլ տալիս ազատորեն իրականացնելու իրենց իրավունքներն ու ազատությունները:

Խնդիրն այն է, որ մարդը մշտապես գտնվում է սոցիալական կապերի և հարաբերությունների բարդ համակարգում, ինչը պայմանավորում է ոչ միայն նրա, այլ նաև ուրիշների համար անհրաժեշտ իրավական միջոցների առկայության անհրաժեշտությունը: Իրավական պետության գործառույթներից է այնպիսի իրավական կառուցակարգերի նախատեսումը, որոնք հնարավորություն կտան տարբեր իրավահարաբերություններում համարժեք չափով հավասարակշռելու իրավունքի սուբյեկտներին տրված իրավական հնարավորությունները: Այդ հավասարակշռությունն ապահովող միջոցներից է ՀՀ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով ամրագրված համաչափության սկզբունքը⁴:

Իրավունքների իրականացման ընթացքում իրավական տարբեր շահեր բախվում են միմյանց: Այս հանգամանքով պայմանավորված՝ իրավունքների իրականացման պայմանների և կարգի որոշումն օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է: Խոսքը, իհարկե, ոչ թե իրավունքների և ազատությունների տառացի սահմանափակման, այլ սահմանադրությամբ երաշխավորված և ճանաչված իրավունքների ու ազատությունների իրականացման սահմանների, դրանց նորմատիվ բովանդակության, իրավագործությունների և երաշխիքների կազմի մասին է: Հետևաբար, ՀՀ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածի իմաստով օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակման համաչափությունը

⁴ Տե՛ս **Вайпан Г.В.** Принцип пропорциональности в современном международном праве: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2017, 238 էջ, **Должиков А.В.** Соразмерность как общеправовой принцип в конституционном правосудии России (на примере основных социальных прав): дисс. ... докт. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2022, էջ 108-148, **Ядрихинский С.А.** Принцип пропорциональности как инструмент достижения баланса интересов в налоговых отношениях: проблемы теории и правоприменительной практики в России и за рубежом // Право. Журнал Высшей школы экономики. 2021, № 3, էջ 82-105, **Хорунжий С.Н.** Пропорциональность как самостоятельный конституционный принцип Российской Федерации // Мониторинг правоприменения № 4 (41), 2021, էջ 9-18, **Семякин М.Н.** Принцип пропорциональности в зарубежной правовой доктрине и практике и его интерпретация в России в контексте обеспечения защиты прав и законных интересов субъектов // Российский человек и власть в контексте радикальных изменений в современном мире: сб. науч. тр. XXI российской науч. практ. конф. (с междунар. участием) / ред. Л.А. Закс, А.П. Семитко, С.А. Мицек [и др.]. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2019, էջ 159-167, **Петерс Аяне** Принцип пропорциональности как глобальный конституционный принцип // Выпуск 7, (2018) 2, էջ 103-110:

(համարժեքությունը) պետք է պայմանավորված լինի այդ նույն սահմանադրությամբ սահմանված նպատակով, ինչը նշանակում է հետևյալը:

Նախ՝ հայրենական իրավակարգում հիմնական իրավունքի սահմանափակումը պետք է հանգեցնի ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելուն: Ուստի յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է առկա լինի սահմանադրությամբ սահմանված իրավունքի սահմանափակման նպատակի լեգիտիմություն: Իրավունքի սահմանափակման լեգիտիմ նպատակը պետք է բխի ժողովրդավարական այն արժեքներից, որոնք արտահայտված են սահմանադրության մեջ կամ միջազգային իրավական ակտերում, որոնք վավերացվել են Հայաստանի Հանրապետության կողմից: Այդ արժեքներին հակասող իրավունքի սահմանափակման նպատակը չի կարող համարվել լեգիտիմ:

Երկրորդ՝ պետք է ընտրվի առավել նվազ սահմանափակում նախատեսող միջոց, որի օգնությամբ հնարավոր կլինի հասնել սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին: Այսինքն, եթե ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հնարավոր է հասնել առանց սահմանափակման դիմելու, ապա սահմանափակում չպետք է կիրառվի: Եթե սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հնարավոր է հասնել տարբեր սահմանափակումներով, ապա պետք է ընտրվի առավել նվազ սահմանափակում նախատեսողը: Հակառակ դեպքում հիմնական իրավունքի ու ազատության սահմանափակումը համաչափ չէ սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին, կամ որ նույնն է՝ սահմանադրությամբ սահմանված նպատակի հետ անհրաժեշտ կապը բացակայում է: Այլ խոսքով՝ սահմանադրությամբ սահմանված իրավունքի սահմանափակման նպատակի և միջոցի միջև պետք է առկա լինի ռացիոնալ կապ:

Երրորդ՝ մի կողմից սահմանադրաիրավական արժեքների, մյուս կողմից սահմանափակման, ընտրված միջոցի, սահմանադրությամբ հետապնդվող նպատակի միջև պետք է լինի հավասարակշռություն: Սահմանափակման նպատակը և միջոցը (նրա անհրաժեշտությունն ու պիտանիությունը) պետք է ոչ միայն իրավական, այլև սոցիալական առումով արդարացի լինեն, իսկ սահմանափակումը՝ համարժեք: Այսինքն՝ սահմանափակումը պետք է համապատասխանի արդարության պահանջին, ընտրված միջոցը պետք է անհատի և հասարակության իրավական կարգավորման տեսանկյունից հնարավորություն ընձեռի հասնելու այնպիսի արդյունքի, որի շուրջ սահմանադրությամբ սահմանված նպատակի և արժեքների առումով առկա է հասարակական կոնսենսուս: Միայն այդպիսի միջոցը կարող է պիտանի և անհրաժեշտ լինել:

Չորրորդ՝ սահմանափակման համադրումը միջոցի և սահմանադրությամբ սահմանված նպատակի հետ: Այսինքն՝ կոնկրետ իրավիճակում սահմանափակված հիմնական իրավունքի իրացման նշանակությունը պետք է հակադրվի այն հիմնական իրավունքին, որի պաշտպանության նպատակով այդ սահմանափակումը նախատեսվել է:

Այսպիսով՝ կոնկրետ իրավիճակում սահմանափակումը համաչափ որակելու համար պետք է առկա լինեն՝ 1) սահմանադրությամբ սահմանված իրավունքի սահմանափակման լեգիտիմ նպատակ, 2) սահմանադրությամբ սահմանված լեգիտիմ նպատակի և դրան հասնելու համար ընտրված միջոցի միջև ռացիոնալ կապ, 3) միջոցի պիտանիություն և անհրաժեշտություն, 4) սահմանադրությամբ սահմանված իրավունքի սահմանափակումից և սահմանադրությամբ սահմանված լեգիտիմ նպատակից ձեռք բերվող իրավական արդյունք (համաչափությունը նեղ իմաստով)⁵:

ՀՀ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված՝ «Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելու համար» հայեցակարգի դիտանկյունից կարող է սահմանափակվել նաև օրենքի առջև ընդհանուր հավասարությունը: Սակայն նշված հիմնական իրավունքի սահմանափակման հարցը ՀՀ Սահմանադրությունն ընդհանուր առմամբ է կարգավորում: Մասնավորապես, եթե համակարգենք այդ հիմնական իրավունքի սահմանափակման հնարավորությունը կարգավորող իրավադրույթները և նման սահմանափակման սահմանները, ապա կստանանք հետևյալ պատկերը՝ 1) օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության՝ որպես հիմնական իրավունքի սահմանափակման լեգիտիմ նպատակը սահմանադրական կարգի հիմունքների կենսագործմանը հասնելն է, 2) սահմանափակման սահմանները՝ հանրության շահերը կամ այլոց իրավունքներն ու ազատությունները: Այստեղից կարող ենք կառուցարկել դատողություն. ընդհանուր հավասարությունը իրավական պետության՝ որպես ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակի հիմքով կարող է սահմանափակվել հանրության շահերը կամ այլոց իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելու համար: Միևնույն ժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ բոլոր դեպքերում ՀՀ Սահմանադրության 80-րդ հոդվածի իմաստով ընդհանուր հավասարության՝ որպես հիմնական իրավունքի էությունը պետք է մնա անխախտելի, քանի որ ընդհանուր հավասարությունը կարող է սահմանափակվել միայն այն սահմաններով, որքանով դա պիտանի և անհրաժեշտ է

⁵ St' u **Barak A.** Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations / Translated from the Hebrew by D. Kalir. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2012, p. 245-370, **Schlink B.** Proportionality (1) // The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law / Ed. by M. Rosenfeld, A. Sajó. Oxford, 2012, p. 722-725, **Варламова Н.В.** Принцип пропорциональности как основа осуществления публично-властных полномочий // Aequum ius. От друзей и коллег к 50-летию профессора Д.В. Дождева / Отв. ред. А.М. Ширвиндт. М., 2014, էջ 9, **Бажанов А.А.** Соразмерность как принцип права: дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2019, էջ 82-92, **Бажанов А.А.** Проблемы реализации принципа соразмерности в судебной практике // Труды Института государства и права РАН. 2018, Т. 13. № 6, էջ 130, **Алексн Р.** Сбалансированность, конституционный контроль и представительство / Пер. с англ. О. Гладченко // Сравнительное конституционное обозрение. 2006, № 2, էջ 113, **Bernal-Pulido C.** The Migration of Proportionality across Europe // New Zealand Journal of Public and International Law. 2013. Vol. 11. N. 3, p. 483-484, **Коэн-Элия М., Порат И.** Американский метод взвешивания интересов и немецкий тест на пропорциональность: исторические корни / Пер. с англ. Д. Сичинавы // Сравнительное конституционное обозрение. 2011, № 3, էջ 61:

նպատակի առումով հանրության շահերը կամ այլոց իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելու համար:

Եթե համընդհանրացնենք վերոգրյալը և այն հարցը, թե որ դեպքում օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սահմանափակումը կարող է ուղղված լինել ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելուն, կարող ենք արձանագրել, որ քննարկվող հիմնական իրավունքի սահմանափակման իրավաբանական կառույցի մեթոդաբանական չափանիշները հետևյալն են՝

1) ընդհանուր հավասարությունը կարող է սահմանափակվել սահմանադրական կարգի հիմունքների կենսագործման նպատակին հասնելու համար և այն սահմաններում, որքանով անհրաժեշտ է հանրության շահերը կամ այլոց իրավունքներն ու օրինական շահերն արտահայտող սահմանադրական արժեքները պաշտպանելու համար,

2) ընդհանուր հավասարության՝ որպես հիմնական իրավունքի սահմանափակման սահմանները մի կողմից ներառում են հիմնական իրավունքի սահմանափակման աստիճանը և հանրության շահերը կամ այլոց իրավունքներն ու օրինական շահերը, սահմանադրական արժեքների՝ պաշտպանության անհրաժեշտության համաչափությունը, իսկ մյուս կողմից՝ սահմանափակվող հիմնական իրավունքի էության անխախտելիությունը պահպանելու պահանջները,

3) ընդհանուր հավասարության սահմանափակման աստիճանի և սահմանադրական արժեքների պաշտպանության միջև համաչափությունը որոշելիս անհրաժեշտ է՝ ա) սահմանադրաիրավական արժեքներն արտահայտել դրանց համապատասխան հիմնական իրավունքների միջոցով, այսինքն՝ ցույց տալ, թե որ հիմնական իրավունքները կխախտվեն, եթե այդ սահմանադրական արժեքները չպաշտպանվեն, բ) պաշտպանության ենթակա սահմանադրական արժեքներին վնաս պատճառելու սպառնալիքի իրողությունը, գ) բացասական հետևանքների հավանականությունը, եթե ընդհանուր հավասարության իրավունքը չսահմանափակվի, դ) ապացուցել, որ այդ արժեքները չեն կարող պաշտպանվել որևէ այլ կերպ, քան ընդհանուր հավասարության՝ որպես հիմնական իրավունքի սահմանափակումն է՝

⁶ St'u Признание права и принцип формального равенства: Сборник трудов международной научной конференции: отв. ред. Беляев М.А. М.: Изд. Современная экономика и право, 2015, էջ 8-14, 15-22, 35-40, 137-145, 166-176, 180-200, 246-256, 297-301, 337-340, 475-478, 501-511, ինչպես նաև՝ **Лапаева В.В.** Типы правопонимания: правовая теория и практика. М.: Изд. Российская академия правосудия, 2012, էջ 470-512, **Лапаева В.В.** Проблемы ограничения прав и свобод человека и гражданина в Конституции РФ (опыт доктринального осмысления) // Журнал российского права, № 7, 2005, էջ 13-23, **Лапаева В.В.** Право граждан Российской Федерации на объединение в политическую партию: основания и пределы ограничения // Журнал конституционного правосудия. 2013, № 1, էջ 1-8, **Лапаева В.В.** Конституция РФ об основаниях и пределах ограничения прав и свобод человека и гражданина // Законодательство и экономика. 2005, № 1, էջ 11-17, **Кондрашев А.А.** Ограничения конституционных прав в Российской Федерации: теоретические подходы и политико-правовая практика // Конституционное и

Եզրակացություն

Այսպիսով, ընդհանրացնելով հետազոտության արդյունքները՝ կարող ենք արձանագրել, որ վերը նշված մեթոդաբանական չափանիշներից դուրս օրենքի առջև ընդհանուր հավասարությունը չի կարող սահմանափակվել, իսկ սահմանափակման դեպքում այն չի կարող միտված լինել ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելուն, քանի որ այդ կերպ սահմանափակման միջոցով նպատակին հասնելու համաչափությունը բացակայում է: ՀՀ Սահմանադրության 80-րդ հոդվածի իմաստով իրավական պետության՝ որպես սահմանադրական կարգի հիմունքը պահանջում է, որ օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության էությունը պետք է անխախտելի լինի: Սա է այն իրավական կոնսենսուսը, որի շուրջ հայ հասարակությունը 2015 թվականին եկել է համաձայնության:

ГЕВОРГ ВИРАБЯН – Методологические критерии ограничения всеобщего равенства перед законом. – Целью настоящего исследования является рассмотрение универсальных методологических критериев ограничения всеобщего равенства перед законом на основе изучения современного теоретического материала с точки зрения актуальной идеи формального равенства и его характерных черт, разработанных в юридической доктрине. В связи с этим, объектом исследования было выбрано всеобщее равенство всех, а предметом – выявление правовой конструкции его ограничения в контексте следующих задач, имеющих теоретическое и практическое значение: что мы понимаем под всеобщим равенством, что мы понимаем под «законом» в контексте всеобщего равенства, в каком случае ограничение всеобщего равенства перед законом может быть направлено на достижение цели, установленной Конституцией РА. Через обобщения поставленных задач и путей их решения в качестве конечного результата были представлены методологические критерии ограничения всеобщего равенства перед законом, вне которых ограничение всеобщего равенства перед законом не может быть квалифицировано как соразмерное.

Ключевые слова: *формальное равенство, соразмерность, легитимная цель, всеобщее равенство, инструментальная теория, право на судебную защиту, ограничение основного права, закон, объективное право, правовое государство*

GEVORG VIRABYAN – Methodological Criteria for Limiting General Equality Before the Law. – The aim of this study is to examine the universal methodological criteria for limiting general equality before the law based on the analysis of contemporary theoretical material from the perspective of the current concept of formal equality and its characteristic features developed in legal doctrine. In this regard, the general equality of all was chosen as the object of the study, while the subject was chosen as the identification of the legal framework for its limitation in the context of the following questions, which have both theoretical and practical significance: what do we understand by universal equality? What do we understand by "rule" in the context of general equality? In what case can the limitation of general equality before the law be aimed at achieving a goal established by the Constitution of the Republic of Armenia? Through the generalization of the stated objectives and ways of solving them, the methodological criteria for limiting general

муниципальное право. 2014, № 7, էջ 40-47, **Краснов М.А.** Некоторые аспекты проблемы ограничения конституционных прав (на примере экономических прав) // Сравнительное конституционное обозрение. 2013, № 1, էջ 82-93:

equality before the law were presented as the final result, beyond which the limitation of universal equality before the law cannot be qualified as proportionate.

Key words: *formal equality, proportionality, legitimate goal, general equality, instrumental theory, right to judicial protection, limitation of a fundamental right, rule, objective law, a state governed by rule of law*

Գրականության ցանկ

- Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ / ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի. Եր.: «Իրավունք» հրատ., 2010, 1086 էջ: [Hayastani Hanrapetutyan Sahmanadrutyany meknabanutyunner / yndhanur xmbagrutyanb՝ G. Harutyunyani, A. Vagarshyani. Er.: «Irvanunq» hrat. 2010, 1086 ej].
- Алекси Р. Сбалансированность, конституционный контроль и представительство / Пер. с англ. О. Гладченко // Сравнительное конституционное обозрение. 2006, № 2, с. 113-118. [Aleksi R. Sbalancirovannost, konstitucionni kontrol i predstavitelstvo / Per. s angl. O Gladchenko // Sravnitelnoe konstitucionnoe obozrenie. 2006, № 2, s. 113-118].
- Асатиани Д.В. О содержании принципа равенства в юридической процедуре // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 5, Юриспруд. 2011, № 2 (15), с. 175-179. [Asatiani D.V. O sodержanii principa ravenstva v yuridicheskoy pracedure // Vestn. Volgogr. gos. un-ta. Ser 5, Yurisprud. 2011, № 2 (15), s. 175-179].
- Бажанов А.А. Проблемы реализации принципа соразмерности в судебной практике // Труды Института государства и права РАН. 2018, Т. 13. № 6, с. 124-157. [Bazhanov A.A. Problemi realizacii principa sorazmernosti v sudebnoy praktike // Trudi Instituta gosudarstva i prava RAN. 2018, T. 13. № 6, s. 124-157].
- Бажанов А.А. Соразмерность как принцип права: дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2019, 193 с. [Bozhanov A.A. Sorazmernost kak princip prava: diss. ... kand. yurid. nauk. Moskva, 2019, 193 s.].
- Вайпан Г.В. Принцип пропорциональности в современном международном праве: дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2017, 238 с. [Vaypan G.V. Princip proporcionalnosti v sivremennom mezhdunarodnom prave: diss. ... kand. yurid. nauk. Moskva, 2017, 238 s.].
- Варламова Н.В. Принцип пропорциональности как основа осуществления публично-властных полномочий // Aequum ius. От друзей и коллег к 50-летию профессора Д.В. Дождева / Отв. ред. А.М. Ширвиндт. М., 2014, с. 4-30. [Varlamova N.V. Princip proporcionalnosti kak osnova osushествleniya publichno-vlastnix polnomochii // Aequum ius. Ot druzey i kolleg k 50-letiyu professora D.V. Dizhdeva / Otв. red. A.M. Shirvindt. M., 2014, s. 4-30].
- Васильев А.А. Конституционный принцип равенства перед судом: материальный и процессуальный аспекты // Известия Саратовского университета. 2011. Т. 11. Сер. Экономика. Управление. Право, вып. 2. 2011, с. 85-88. [Vasilev A.A. Konstitucioani princip ravensta pered sudom: materialni I processualni aspekti // Izvestiya Saratovskogo universiteta. 2011. T. 11. Ekanomika. Upravlenie. Pravo. vip. 2. 2011, s. 85-88].
- Должиков А.В. Соразмерность как общеправовой принцип в конституционном правосудии России (на примере основных социальных прав): дисс. ... докт. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2022, 579 с. [Dolzhikov A.V. Sorazmernost kak obshhepravovoy princip v konstitucionnom pravosudii Rossii (na primere osnovnix socialnix prav): diss. ... dokt. yurid. nauk. Sankt-Peterburg, 2022, 579 s.].
- Кондрашев А.А. Ограничения конституционных прав в Российской Федерации: теоретические подходы и политико-правовая практика // Конституционное и муниципальное право. 2014, № 7, с. 40-47. [Kondrashev A.A. Ogranicheniya konstitucionnix prav v Rossiskoy Federacii: teoreticheskie podkhodi i politiko-pravovaya praktiak // Konstitucionnoe I municipalnoe pravo. 2014, № 7, s. 40-47].
- Козн-Элия М., Порат И. Американский метод взвешивания интересов и немецкий тест на пропорциональность: исторические корни / Пер. с англ. Д. Сичинавы // Сравнительное конституционное обозрение. 2011, № 3, с. 59-81. [Koen-Eliya M., Porat I. Amerikankij metod vsveschivaniya interesov i nemezkij tect na proporzionalnost: ictoritschekie korni / Per. c angl. D. Citschinawy // Cravnitelnoe konctituzionnoe obosrenie. 2011, № 3, s. 59-81].

- Краснов М.А. Некоторые аспекты проблемы ограничения конституционных прав (на примере экономических прав) // Сравнительное конституционное обозрение. 2013, № 1, с. 82-93. [Krasnov M.A. Nekotorye aspekty problemy ogranitscheniya konstituzionnykh prav (na primere ekonomitschekix prav) // Cravnitelnoe konstituzionnoe obosrenie. 2013, № 1, s. 82-93].
- Крылова Н.С. Общеизвестный принцип равенства и конституционные гарантии защиты прав гражданина в сфере налогообложения // Ежеквартальный научно-аналитический журнал. Право 2/2010, с. 17-35. [Krylova N.C. Obsheprisananniy prinzip ravenstva i konstituzionnye garantii sashiti prav grazhdanina v cvere nalogooblozheniya // Ezhekvertalniy nauchno-analititschekij zhurnal. Pravo 2/2010, s. 17-35].
- Лапаева В.В. Конституция РФ об основаниях и пределах ограничения прав и свобод человека и гражданина // Законодательство и экономика. 2005, № 1, с. 11-17. [Lapaeva V.V. Konstituziya RF ob osnovaniyah i predelax ogranitscheniya prav i cvobod cheloveka i grazhdanina // Zakonodatelstvo i ekonomika. 2005, № 1, s. 11-17].
- Лапаева В.В. Право граждан Российской Федерации на объединение в политическую партию: основания и пределы ограничения // Журнал конституционного правосудия. 2013, № 1, с. 1-8. [Lapaeva V.V. Pravo grazhdan Roccijskoj Federazii na obedinenie v polititschekuju partiju: osnovaniya i predeli ogranicheniya // Zhurnal konstituzionnogo pravocudiya. 2013, № 1, s. 1-8].
- Лапаева В.В. Проблемы ограничения прав и свобод человека и гражданина в Конституции РФ (опыт доктринального осмысления) // Журнал российского права, № 7, 2005, с. 13-23. [Lapaeva V.V. Problemi ogranicheniya prav i cvobod cheloveka i grazhdanina v Konstituzii RF (opit doktrinalnogo osmicleniya) // Zhurnal rocciyskogo prava, № 7, 2005, s. 13-23].
- Лапаева В.В. Типы правопонимания: правовая теория и практика. М.: Изд. Российская академия правосудия, 2012, 580 с. [Lapaeva V.V. Tipi pravoponimaniya: pravovaya teoriya i praktika. M.: Izd. Roccijskaya akademiya pravocudiya, 2012, 580 s.].
- Магомедова П.Р. Конституционный принцип равенства перед законом и судом в Российской Федерации: дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2015, 200 с. [Magomedova P.R. Konstituzionnyj prinzip ravenstva pered zakonom i cudom v Rocciyskoj Federazii: diss. ... kand. jurid. nauk. Moskva, 2015, 200 s.].
- Научно-практический комментарий к Конституции Российской Федерации / Под ред. В.В. Лазарева. М.: Изд. Спарк, 1997, 599 с. [Nautschno-praktitschekij kommentarij k Konstituzii Rocciyskoj Federazii / Pod red. V.V. Lazareva. M.: Isd. Spark, 1997, 599 s.].
- Петерс Анне Принцип пропорциональности как глобальный конституционный принцип // Выпуск 7, (2018) 2, с. 103-110. [Peterc Anne Prinzip proporzionalnosti kak globalniy konstituzionnyj prinzip // Vipuck 7, (2018) 2, s. 103-110].
- Пляхимович И.И. Комментарий к Конституции Республики Беларусь. В 2 т. Т 1. Минск: Изд. Амалфея, 2015, 1224 с. [Plyaximovich I.I. Kommentarij k Konstituzii Recpubliki Belaruc. V 2 t. T 1. Minck: Isd. Amalfeya, 2015, 1224 s.].
- Признание права и принцип формального равенства: Сборник трудов международной научной конференции: отв. ред. Беляев М.А. М.: Изд. Современная экономика и право, 2015, 615 с. [Priznanie prava i prinzip formalnogo ravenstva: Cbornik trudov mezhdunarodnoj nauchnoj konverenzii: otv. red. Belyaev M.A. M.: Isd. Covremennaya ekonomika i pravo, 2015, 615 s.].
- Путинский Б.И. Инструментальная теория правового регулирования // Вестник Московского университета: Серия 11: Право. 2011, № 3, с. 22-31. [Puginckij B.I. Inctrumentalnaja teoriya pravovogo regulirovaniya // Vectnik Mockovckogo univerciteta: Cerija 11: Pravo. 2011, № 3, s. 22-31].
- Райлян П. Конституционный принцип равенства в законодательстве Республики Молдова и в практике конституционного суда Республики Молдова // Закон и Жизнь, 2012, с. 22-28. [Rajlyan P. Konstituzionnyj prinzip ravenstva v zakonodatelctve Recpubliki Moldowa i v praktike konstituzionnogo cuda Recpubliki Moldowa // zakon i Zhizn, 2012, s. 22-28].
- Романенко Н.В. О равенстве перед законом и судом как конституционном принципе правосудия // Общество и Право. 2014, № 2 (48), с. 215-219. [Romanenko N.V. o ravenstve pered zakonom I sudom kak konstitucionnom principe pravosudiya // Obshestvo i Pravo. 2014, № 2 (48), s. 215-219].

- Сапун В.А. Теория правовых средств и механизм реализации права: дисс. ... докт. юрид. наук. Н. Новгород, 2002, 234 с. [Sapun V.A. Teoriya pravovix sredstv i mehanizma realizacii prava: diss. Dokt. jurid. nauk. N. Novgorod, 2002, 234 s.].
- Сапун В.А., Шундигов К.В. Инструментальная теория права и человеческая деятельность // Правоведение, 2013, № 1 (306), с. 14-32. [Sapun V.A. Shundikov K.V. Instrumentalnaya teoriya prava i chelovecheskaya deyatel'nost' // Pravovedenie, 2013, № 1 (306), s. 14-32].
- Семякин М.Н. Принцип пропорциональности в зарубежной правовой доктрине и практике и его интерпретация в России в контексте обеспечения защиты прав и законных интересов субъектов // Российский человек и власть в контексте радикальных изменений в современном мире: сб. науч. тр. XXI российской науч. практ. конф. (с междунар. участием) / ред. Л.А. Закс, А.П. Семитко, С.А. Мицек [и др.]. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2019, с. 159-167. [Semjakin M.N. Prinzip proporzionalnosti v zarubezhnoj pravovoj doktrine i praktike i ego interpretacija v Rossii v kontekste obespechenija zashity prav i sakonnix interesov subektov // Rossijskij chelovek i vlast' v kontekste radikalnix izmenenij v sovremennom mire: sb. nauch. tr. XXI rossijskoj nauch. prakt. konv. (s mezhdunar. uchastiem) / red. L.A. Saks, A.P. Semitko, C.A. Mizek [i dr.]. Ekaterinburg: Gumanitarnyj universitet, 2019, s. 159-167].
- Стоилов Я. Принципы права: понятие и применение: монография / вступ. ст., науч. ред. пер. Е.А. Фроловой. М.: Изд. Проспект, 2023, 312 с. [Stoilov Ya. Princip prava: ponyatie i primeneniye: monografiya / vstup. st., nauch. red. Per. E.A. Frolovoy. M.: Izd. Prospekt, 2023 312 s.].
- Файзрахманов К.Р. Инструментальная теория права как методологическая основа исследования системы защиты субъективных гражданских прав // Вестник Саратовской государственной юридической академии, № 2 (103), 2015, с. 105-109. [Fayzrahmanov K.R. Instrumentalnaya teoriya prava kak metodologicheskaya osnova issledovaniya sistemi zashita subektivnix grazhdanskix prav // Vestnik Saratovskoy gosudarstvenoy yuridicheskoy akademii, № 2 (103), 2015, s. 105-109].
- Филиппова С.Ю. Инструментальный подход в науке частного права. М.: Изд. Статут, 2013, 352 с. [Filippova S.Yu. Instrumentalni podxod v nauke chastnogo prava. M.: Izd. Statut, 2013, 352 s.].
- Хорунжий С.Н. Пропорциональность как самостоятельный конституционный принцип Российской Федерации // Мониторинг правоприменения. № 4 (41), 2021, с. 9-18. [Xorunzhiy S.N. Proporcionalnot kak smostoyatelniy konstitucionniy princip Rossijskoy Federacii // Monitoring pravoprimeeniya. № 4 (41), 2021, s. 9-18].
- Шундигов К.В. Инструментальная теория права - перспективное направление научного исследования // Правоведение. 2002, № 2 (241), с. 16-23. [Shundikov K.V. Instrumentalnaya teoriya prava - perspektivnoye napravleniye nauchnogo issledovaniya ?? Pravovedenie. 2002, № 2 (241), s. 16-23].
- Ядрихинский С.А. Принцип пропорциональности как инструмент достижения баланса интересов в налоговых отношениях: проблемы теории и правоприменительной практики в России и за рубежом // Право. Журнал Высшей школы экономики. 2021, № 3, с. 82-105. [Jadrichinskij C.A. Princip proporzionalnosti kak incrument doctizheniya balanca interesov v nalogovix otnosheniyax: problemi teorii i pravoprimenitelnoj praktiki v Rossii i sa rubezhom // Pravo. Zhurnal Vycshej shkoli ekonomiki. 2021, № 3, s. 82-105].
- Barak A. Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations / Translated from the Hebrew by D. Kalir. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2012, p. 245-370.
- Bernal-Pulido C. The Migration of Proportionality across Europe // New Zealand Journal of Public and International Law. 2013. Vol. 11. N. 3, p. 483-484.
- Schlink B. Proportionality (1) // The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law / Ed. by M. Rosenfeld, A. Sajó. Oxford, 2012, p. 722-725.